

EQUALIZATION CLAIM FOR THE AGENCY TERMINATING CONTRACT

Prof. Dr. Sevilay UZUNALLI*

ÖZ

Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin en önemli haklarından biri denkleştirme istemidir. TTK m. 122’de acentenin denkleştirme istemine hak kazanmasının koşulları düzenlenmiştir. Buna göre, müvekkilin, acentenin bulunduğu yeni müşteriler sayesinde sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi, acentenin ise sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak ücret isteme hakkını kaybetmesi ve acenteye denkleştirme ödemesinin hakkaniyete uygun düşmesi gerekir. Bu olumlu koşulların yanında olumsuz koşullara da yer verilmiştir. Buna göre, acente, müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi olmadan sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeple feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.

TTK m. 122.3’de öngörülen “müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan” sözleşmeyi sona erdiren acentenin denkleştirme isteminde bulunamayacağı koşulu, TTK m. 122.1 bend 3’de öngörülen hakkaniyet koşulunu somutlaştıran bir düzenlemedir. Bu nedenle acentenin sözleşmeyi feshini haklı kılan sebebin, “müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi” ile sınırlı olduğu sonucuna varılmamalıdır. Zira müvekkilin eyleminden kaynaklanmasa da müvekkilin hakimiyet alanından kaynaklanan, hatta acentenin kendisiyle ilgili olan ve dürüstlük kuralı gereği acenteden sözleşmeyle bağlı kalmasının beklenebilir olmadığı durumlarda da hakkaniyet, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme isteminin korunmasını gerektirebilir. Bu nedenle, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruması için gerekli koşul olan “müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi” ifadesinin geniş olarak yorumlanması gerekir. Makalede, yargı kararlarından örnekler vererek, sözleşmeyi fesheden acentenin hangi durumlarda denkleştirme istemine hak kazanabileceği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Hakkaniyet, Acentenin Sözleşmeyi Feshi, Müvekkilin Feshi Haklı Gösterecek Eylemi

ABSTRACT

Following the termination of the agency contract, one of the most important rights of the agency is the equalization claim. In TCC article 122, conditions of the agency for qualifying for equalization claim are laid. Accordingly, while client is able to acquire important benefits after the end of the contractual relationship thanks to new customers found by the agency, agency loses the right to charge as a result of the termination of the contract relationship, thus, the equivalence payment must fall in accordance with equity. In addition to these positive conditions, negative conditions are also provided.

Accordingly, if the agency has terminated the contract without the right to justify the termination or the client has terminated the contract due to the fault of the agency, the agency shall not be able to ask for equalization.

The condition foreseen in TCC article 122.3 that agency terminating contract “without an action justifying client’s termination” shall not be able to claim equalization is a regulation that embodies the equity condition stipulated in TCC article 122.1 subparagraph 3. Therefore, it should not be concluded that justifying reason for agency’s termination of contract is limited with “client’s action for justifying the termination”. That is because, despite not originated from client’s own actions, in cases based on client’s field of authority, even where it is not possible for agency to adhere to contract by the honesty rule, equity may require protection of the equalization claim by client terminating contract. Therefore, it is necessary to interpret the expression of “client’s action to justify the termination” which is the condition required to protect equalization claim of the agency terminating contract. In this study, it was examined in which conditions the agency terminating contract could qualify for the equivalence of contract by giving examples of judicial decisions.

Keywords:

Equity, Termination of the Agency’s Contract, Client’s Action to Justifying Termination

* Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (sevilay.uzunalli@yasar.edu.tr; ORCID: 0000-0002-1828-0560).

(Araştırma Makalesi; Geliş Tarihi: 13.11.2018 / Kabul Tarihi: 19.03.2019).

GİRİŞ

Acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, acente tarafından oluşturulan müşteri çevresi müvekkile kalır. Müvekkil acentenin kazandırdığı müşterilerle işlem yapmaya devam eder, acente ise artık bu işlemlerden herhangi bir ücret talep edemez. Bu kay-
bın karşılığında acenteye denkleştirme istemi tanınmıştır. Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin en önemli haklarından biri denkleştirme istemidir. TTK m.122'de acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesinin koşulları düzenlenmiştir. Bu hüküm acentenin menfaatini korumayı amaçlamaktadır¹. O halde acente mümkün olduğu kadar kapsamlı olarak denkleştirme istemine hak kazanmalıdır.

Ancak TTK m. 122.3'de, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan sözleşmeyi sona erdiren acentenin denkleştirme isteminde bulunamayacağı düzenlenmiştir. Bu hüküm nedeniyle acente, denkleştirme isteminin diğer koşulları mevcut olmasına rağmen, müvekkiliyle olan sözleşmesini feshetmesi nedeniyle kendisine tanınan önemli bir hakkı kaybetmektedir. Dolayısıyla bu hüküm, denkleştirme istemini kaybetmek istemeyen acenteyi memnun olmadığı bir acentelik faaliyetine bağımlı kılabılır. Bu çalışmada "müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi"nin anlamı, diğer bir ifadeyle, acentelik sözleşmesini (acente) feshetmesine rağmen, acentenin hangi durumlarda denkleştirme istemine hak kazanabileceği incelenmiştir.

II. ACENTENİN DENKLEŞTİRME İSTEMİNE HAK KAZANABİLMESİNİN KOŞULLARI

Genel olarak acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesinin koşulları incelenecek olursa, TTK m. 122'de olumlu ve olumsuz koşullar

olmak üzere iki grup koşulun getirildiği görülmektedir.

A. OLUMLU KOŞULLAR

TTK m. 122.1 bend a), b) ve c)'ye göre,

-müvekkilin, acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi,

-acentenin, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybetmesi,

-somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, ödenmesinin hakkaniyete uygun düşmesi halinde acente, müvekkilinden denkleştirme isteminde bulunabilir.

Denkleştirme isteminin hakkaniyet ölçütü bakımından değerlendirilebilmesi için, TTK m. 122.1 bend a) ve b)'de öngörülen diğer koşulların öncelikle var olması gerekir. Bu şartlar bulunmakla birlikte, istemin hakkaniyete uygun olmaması durumunda acenteye denkleştirme bedeli ödenmez².

Hakkaniyet koşulu denkleştirme miktarının belirlenmesinde de önemlidir. Böylece denkleştirmenin miktarı, acentenin sadece ücret kayıplarının ve müvekkilin elde ettiği faydanın kapsamına göre belirlenmez; hakkaniyet de dikkate alınır.

B. OLUMSUZ KOŞULLAR

Olumlu koşullar mevcut olmasına rağmen acente, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz (TTK m. 122.3). Acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesi için bu

¹ Bu hususta bkz. **Hoyningen-Huene&Gerrick Freiherr v.** (2016) Münchener Kommentar zum HGB Band I Erstes Buch, Handelsstand §§ 1-104, 4. Aufl. München, C.H. Beck § 89 b, Nr. 2; **Hopt (Baumbach, Adolf & Hopt, Klaus J)** (2016) Handelsgesetzbuch, 37. Aufl. München, C.H. Beck § 87 Nr. 42; **Thume, Karl-Heinz** (2009) "Die Bedeutung des Kundenstammes im Vertriebsrecht", BB, s. 1026; **Busche, Jan (Oetker, Hartmut)** (2017) Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 5. Aufl. München, C.H. Beck § 89 b, Nr. 6; **Kaya,**

Arslan (2016) Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Kitap Ticari İşletme, Yedinci Kısım Acentelik (TTK m. 102-123), 2. Bası, İstanbul, Beta, m. 122, Nr.10b.; **Kaya, Mustafa İsmail** (2014) Acentelik Hukuku, Ankara, Adalet, s. 350; BGH, NJW 1985, s. 3076, 3077.

² **Kaya, A.**, m. 122, Nr. 14a, **Kaya**, s. 375; **Akın, İrfan** (2013) "Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Gelişmeler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 62, S. 3, s. 626.

olumsuz koşulların mevcut olmaması gerekir. Buna göre müvekkilin sözleşmeyi feshettiği hallerde, acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesi için bu feshin acentenin kusurundan kaynaklanması gerekir. Müvekkil sözleşmeyi haklı sebeple feshetmiş olsa da, haklı sebep acentenin kusurundan kaynaklanmıyorsa, acente denkleştirme istemine hak kazanabilir.

Buna karşılık acentelik sözleşmesi acente tarafından feshedilmişse, acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesi için TTK m. 122.3'ün lafzına göre, bu feshin müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemine dayanması gerekir ve bu yeterlidir. Ayrıca müvekkilin kusurlu olması gerekmez. Görüldüğü gibi, denkleştirme isteminin olumsuz koşulları, müvekkile göre acenteyi daha uygun bir konuma getirmektedir. TTK m. 122.3, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruyabilmesi için, ne müvekkilin kusurunu ne de sözleşmeye aykırı eylemini şart koşmuştur.

III. TTK M. 122.3 HÜKMÜNÜN KAYNAĞI, AMACI VE NİTELİĞİ

A. TTK M. 122.3 HÜKMÜNÜN KAYNAĞI VE AMACI

TTK m. 122'de düzenlenen denkleştirme istemi, acentenin korunmasını amaçlar³. Ancak acentenin korunmaya değer olmadığı veya korunma ihtiyacının olmaması halinde, artık denkleştirme istemi ortadan kalkar⁴. TTK m. 122.3'de ise acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran ve yukarıda olumsuz koşul olarak belirtilen iki somut durum sayılmıştır. Bu iki durumda kanun koyucu acenteyi korunmaya değer görmemiştir.

TTK m. 122.3'ün lafzı, hükmün amacını tam olarak yansıtmamaktadır. Zira sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesi için "müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eyleminin mevcut olması" koşulunu aramak, her zaman

hükmün amacına uygun olmayabilir. Örneğin müvekkilin acentelik sözleşmesine her aykırı davranışı, bu nedenle sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruması için yeterli midir? Müvekkilin acentelik sözleşmesine aykırı davranışının olağanüstü feshi haklı kılan ağırlıkta olması gerekir mi? Müvekkilin davranışından kaynaklanmayan bir sebeple acentelik sözleşmesini fesheden acentenin, herhalükarda denkleştirme isteminin sona erdiğinden söz edilebilir mi? Sözleşmeyi feshetmek isteyen acente, bu soruların cevabının belirsizliği nedeniyle denkleştirme istemini kaybetme korkusuyla bu isteginden vazgeçebilir. Bu nedenle TTK m. 122.3'ün yorumu önemlidir. Hükmün yorumunda kaynağının ve amacının da dikkate alınması gerekir.

TTK m. 122'nin genel gerekçesine göre, "AET Yönergesinde yer alan, bu sebeple tüm AB üyesi devletlerin kanunlarında bulunan denkleştirme talebini, Yönerge temelinde, ancak Alman (Alm. TK'nın 89 b paragrafı) ve İsviçre (İsv. BK 418u) hükümlerinde benzer şekilde düzenlemiştir. Bu talebin amacı ve niteliği tartışmalıdır. Alman öğretisinde savunulan bir görüşe göre işletmeye bağlanan müşteri kitlesinin sürekli olarak işletmeye kazanç sağladığı dikkate alınırsa bu talep acentenin işletmeye yaptığı katkının karşılığı olduğundan acenteye yardım düşüncesine dayanmaz. Hakkaniyet temelinde oturtulduğu için de saf bir mali hak şeklinde nitelendirilemez."

TTK m. 122'nin 3. fıkrasının gerekçesinde ise, bu fıkranın, talebin hakkaniyet ile bağlantısını ortaya koyduğu belirtilmiştir. Görüldüğü gibi, hükmün lafzı ile gerekçesi uyumlu değildir. TTK m. 123.3'ün lafzıyla bağlı kalındığında, hükmün amacına aykırı sonuçlara varılabilecektir⁵. Gerekçeden anlaşıldığı gibi, TTK m. 122.3, TTK m.122.1 bend 3'de öngörülen hakkaniyet koşulunu somutlaştıran bir düzenlemedir⁶. Dolayısıyla hüküm bu amaca göre yorumlanmalıdır.

³ Bkz. yuk. dpn. 1.

⁴ BGH, NJW 1963, s. 2068.

⁵ **Karamanlioğlu, Argun** (2017) "Acentenin Hastalık veya Yaşlılık Gerekçesiyle Acentelik Sözleşmesini Feshetmesi Halinde Denkleştirme İsteminin Durumu", İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. iur. Merih Kemal Omağ'a Armağan, C. II Ankara, s. 145.

⁶ **Retzer, Konrad** (1993) "Verfassungsmäßigkeit des § 89 b Abs. 3 Nr. 1 HGB? Ausschluß des Ausgleichsanspruchs bei Eigenkündigung des Handelsvertreters?", BB, s.670; **Saenger, Ingo** (1997) Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters bei Eigenkündigung, Stuttgart, München Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, Boorberg, s. 18.

TTK m. 122.3'de acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran iki somut durumda, diğer bir ifadeyle iki olumsuz koşuldan birinin gerçekleşmesi halinde, hakkaniyet sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme isteminin sona ermesini gerektirmektedir.

TTK m. 122.3 hakkaniyet koşulunu somutlaştıran bir düzenleme olduğuna göre, sadece acentenin değil, müvekkilin de menfaatlerinin uygun bir şekilde dikkate alınmasını gerektirir⁷. Burada müvekkilin dikkate alınacak menfaati, sözleşme ilişkisinin sürdürülmesi menfaatidir. Müvekkilin acentesi ile sözleşmesel ilişkisinin sona ermesi, yeni bir acente atayınca veya kendisi faaliyete geçinceye kadar müvekkil için önemli kayıplara neden olabilir. Bu yüzden müvekkilin acentelik sözleşmesinin devam etmesine yönelik menfaati oldukça önemlidir. Her somut olayda, müvekkilin sözleşme ilişkisinin sürdürülmesindeki menfaatinin, acentenin menfaatinin tamamen göz ardı edilmesini gerektirip gerektirmediğinin ve bu nedenle acentenin denkleştirme isteminin kaybını haklı kılan bir öneme sahip olup olmadığının incelenmesi gerekir⁸.

Ancak TTK m. 122.3, acentenin sözleşmeyi feshetmesi durumunda kural olarak, denkleştirme isteminin ortadan kalkacağını düzenlemiştir. Denkleştirme istemini korumak isteyen acentenin müvekkilin feshe neden olduğunu ispatlaması gerekir. Burada amaç öncelikle, acentenin sebepsiz yere sözleşmeyi feshetmesini önlemektir. Dolayısıyla bu hüküm acenteyi, sözleşmeyi sebepsiz yere feshetmekten caydırma işlevine sahiptir⁹.

TTK m. 122.3, sözleşmeyi sebepsiz yere fesheden acentenin denkleştirme isteminin ortadan kalkmasını öngördüğüne göre, acente için ağır bir yaptırım getirmiştir. Oysa TTK m. 122.1 bend c)'de düzenlenen hakkaniyet denetimi, denkleştirme isteminin miktarına da etki edebilir. O halde sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme isteminin

sona ermesi, en ağır yaptırımı ifade ettiğinden, adeta son çare olarak uygulanmalı ve bu yaptırımın uygulanması için müvekkilin acentelik ilişkisinin sürdürülmesine yönelik yüksek derecede menfaate sahip olması aranmalıdır. Sözleşmenin sürdürülmesinde böyle bir menfaate sahip olan müvekkilin, sözleşmenin sona ermesine sebebiyet verip, sonra da acentenin sözleşmeyi feshettiğini ileri sürerek denkleştirme ödemekten kurtulamaması gerekir. Bu durumda müvekkilden, acentenin sözleşmeyi feshini önlemek için elinden geleni yapması beklenebilir. TTK m. 122.3 taraf menfaatlerine göre somut hakkaniyet denetimini gerektiren ve acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran sert bir hüküm olduğundan, acentenin feshine yol açan sebeplerin düşük bir ölçüte göre değerlendirilmesi gerekir¹⁰.

Ayrıca acentenin sözleşmeyi feshini haklı kılan sebebin belirlenmesinde somut hakkaniyet denetimi, "müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi" ile sınırlı olamaz. Zira müvekkilin eyleminden kaynaklanmasa da müvekkilin hakimiyet alanından kaynaklanan, hatta acentenin kendisi ile ilgili olan ve dürüstlük kuralı gereği acenteden sözleşmeyle bağlı kalmasının beklenebilir olmadığı durumlarda da hakkaniyet, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme isteminin korunmasını gerektirebilir. Bu nedenle, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruması için gerekli koşul olan "müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi" ifadesinin geniş olarak yorumlanması gerekir. Bu hükümün, hakkaniyetin gerekli kıldığı durumlarda müvekkilin eyleminden kaynaklanmayan "sebep"leri dahi kapsadığı, böyle sebeplerin varlığı halinde sözleşmeyi sona erdiren acentenin denkleştirme istemine hak kazandığı kabul edilebilir. Böylece olumsuz koşul daraltılmaktadır.

Nitekim 86/853 sayılı AET Yönergesi'nin¹¹ 18. maddesinin b) bendine göre, acente sözleşme ilişkisini, müvekkile isnat edilebilen durumlardan dolayı feshetmedikçe veya yaşlılık, engelli hale

⁷ BGH, NJW 1995, s. 1958; BGH, NJW 1989, s. 36; BGH, NJW-RR 1988, s. 42; **Hopt (Baumbach&Hopt)**, § 89 b, Nr. 69; **Hoyningen-Huene**, § 89 b, Nr. 8, 157; **Busche (Oetker)**, § 89 b, Nr. 31; **Saenger**, s. 23; BGH, NJW 1976, s. 671.

⁸ **Saenger**, s. 25.

⁹ **Saenger**, s. 24.

¹⁰ **Saenger**, s. 24.

¹¹ Die Richtlinie des Rates der EG vom 18.12.1986 zur Koordinierung der Rechtsvorschriften der Mitgliedstaaten betreffend die selbständigen Handelsvertreter (86/853/EWG), ABl. 1986 L 382/17).

gelme veya hastalık sebebiyle faaliyetine devam etmesi ondan hakkaniyet gereği beklenemeyecek hale gelmedikçe, sözleşmeyi fesheden acente, denkleştirme isteminde bulunamayacaktır. TTK m. 122'nin gerekçesinden, bu hükmün 86/653 sayılı AET Yönergesi temel alınarak düzenlendiği anlaşıldığına göre, TTK m. 122.3'ün yorumunda Yönerge'nin bu hükmünün göz ardı edilmemesi gerekir. Sonuç olarak, acentenin denkleştirme istemini koruyabilmesi için feshin tek sebebinin müvekkilin eyleminden kaynaklanabileceği sonucuna varmak hükmün amacına aykırıdır.

B. TTK M. 122.3 HÜKMÜNÜN EMREDİCİ NİTELİĞİ

TTK m. 122.3'de sayılan ve denkleştirme istemini ortadan kaldıran haller sınırlayıcı olarak sayılmıştır. Ancak olumsuz koşul olarak nitelenen bu iki somut durumdan biriyle acentelik sözleşmesi sona erdirilmişse, acentenin denkleştirme istemi ortadan kalkar. Örneğin belirli süreli acentelik sözleşmesi sürenin bitimiyle sona ermişse, burada fesih olmadığından, acente denkleştirme isteminde bulunabilir¹².

Acentenin ölümü kural olarak acentelik sözleşmesini sona erdirir. (TTK m. 121.3, TBK m. 513). Bu durumda sözleşme acentenin sözleşmeyi feshiyle değil, ölümüyle sona ermiştir. Dolayısıyla acentenin mirasçıları denkleştirme istemine hak kazanır. Ancak acentelik sözleşmesinde, acentenin ölümü halinde sözleşmenin mirasçılarla devamı kararlaştırılmışsa, acentenin ölümü ile acentelik sözleşmesi sona ermediğinden denkleştirme istemi doğmaz¹³. İkale nedeniyle acentelik sözleşmesi sona ererse, diğer koşullar da mevcutsa, acente denkleştirme istemine hak kazanır. Zira ikale TTK m. 122.3'de öngörülen denkleştirme istemini ortadan kaldıran hallerden değildir. Aynı nedenle acentelik sözleşmesini aşırı ifa güçlüğü nedeniyle fesheden

acente de denkleştirme istemine hak kazanabilmelidir¹⁴. TBK m. 138'e göre, aşırı ifa güçlüğü halinde borçlu uyarılama isteyebilir. Bunun mümkün olması halinde sözleşmeyi feshedebilir. Bu düzenleme karşısında acente sözleşmenin değişen koşullara uyarlanarak devamını istiyorsa, TBK m. 138 gereğince uyarılama talep edebilir. Acentenin uyarılmayı talep etmesi halinde sözleşme sona ermeyeceğinden denkleştirme isteminde bulunması da söz konusu olmayacaktır.

Gerçekten TTK m. 122.3 acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran istisna hükmüdür. Bu nedenle bu istisnalar başka durumlara, çok dar sınırlarda kıyasen uygulanabilir¹⁵. Denkleştirme istemini ortadan kaldıran haller yorum yoluyla genişletilemez. TTK m. 122.3'ün kaynağı olan 86/653 sayılı AET Yönergesi m. 18, Alman HGB § 89 b f. 3, İsviçre BK 418 u f. 3 hükümlerinin de ortak özelliği, denkleştirme istemini ortadan kaldıran sebepleri sınırlayıcı olarak düzenlemiş olmalarıdır. Dolayısıyla bu hükümlerde sayılmayan hallerden biriyle acentelik sözleşmesi sona ererse, acente denkleştirme istemine hak kazanır.

Ayrıca TTK m. 122.3 sözleşmeyle acente aleyhine değiştirilemez. TTK m. 122.3'ün gerekçesine göre, "tarafaların üçüncü fıkranın aksini kararlaştırmalarına engel bulunmadığı şüphesizdir." Gerekece TTK m. 122.4'le çelişmektedir. TTK m. 122.4'de denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Bu hüküm nedeniyle, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce denkleştirme talebini tamamen ortadan kaldıran veya kısıtlayan sözleşme hükümleri geçersizdir. Sözleşme ilişkisi devam ettiği sürece bu tür bir düzenleme yapılamayacağından, TTK m. 122'nin denkleştirme talebine ilişkin düzenlemelerinden, tarafların sadece acente lehine ayrılacakları kabul edilmelidir¹⁶. Buna göre, örneğin acentelik sözleşmesi sona ermeden önce, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruyabilmesi için

¹² Busche (Oetker), § 89 b, Nr. 33; Kaya, A. m. 122, Nr. 11b; Ayan, Özge (2008) Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara, Seçkin, s. 148.

¹³ Hoyninen-Huene, § 89 b, Nr. 35; Busche (Oetker), § 89 b, Nr. 6.

¹⁴ Löwisch, Gottfried (Ebenroth, Carsten Thomas & Boujong, Karlheinz & Joost, Detlev & Strohn, Lutz) (2014) Handlungsbuch, 3. Aufl. München, C.H. Beck, § 89 b, Nr. 51.

¹⁵ BGH, NJW 1957, s. 1029; NJW 1964, s. 915; NJW 1969, s. 1023; Saenger, s. 18; Ayan, s. 156.

¹⁶ Kaya, s. 398.

feshe müvekkilin sözleşmeye aykırı ve kusurlu davranışının neden olmasının gerektiği veya sözleşmeyle acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran yeni durumlar karşılaştırılmaz.

IV. ACENTENİN SÖZLEŞMEYİ SONA ERDİRMESİNE RAĞMEN DENKLEŞTİRME İSTEMİNE HAK KAZANMASI

A. ACENTENİN ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİ FESHETMESİ

Acentenin denkleştirme istemi, kural olarak acentelik sözleşmesini feshetmesiyle sona erer (Bkz. TTK m.122.3) Acentenin acentelik sözleşmesini feshinin denkleştirme istemini sona erdirmesi için, feshin olağan veya olağanüstü fesih olması sonucu değiştirmez¹⁷. Burada önemli olan, acentenin müvekkiliyle olan sözleşme ilişkisini tek taraflı olarak fesih yoluyla sona erdirmiş olmasıdır. Acentenin sözleşmeyi feshinden söz edebilmek için tek taraflı fesih beyanı gereklidir. Ayrıca acentenin fesih beyanından söz edebilmek için, kuşkudan uzak bir şekilde fesih iradesinin fesih beyanından anlaşılması gerekir¹⁸.

TTK m. 121.1 uyarına belirsiz bir süre için akdedilmiş olan acentelik sözleşmesini, taraflardan her biri üç ay önceden ihbarda bulunmak şartıyla feshedebilir. Bu şekilde süre vererek olağan fesih hakkının kullanılması için haklı sebebin bulunmasına gerek yoktur. Ancak herhangi bir sebep olmadan acentelik sözleşmesini fesheden acente, denkleştirme istemini kaybeder.

Herhangi bir sebep olmadan acentenin olağan fesih hakkını kullanması halinde, fesih bildirim süresi sona ermeden önce acentelik sözleşmesi başka bir nedenle sona erebilir. Örneğin acentenin olağan fesih hakkını kullanmasından sonra fesih

bildirimi süresi içerisinde müvekkiliyle ikale sözleşmesi akdederek acentelik sözleşmesinin derhal sona erdirilmesi halinde, acente denkleştirme istemini korur¹⁹. Zira önemli olan acentenin fesih hakkını kullanması değil, acentelik sözleşmesini sona erdiren nedendir²⁰. Sözleşme acentenin herhangi bir sebep olmadan sözleşmeyi tek taraflı feshi sonucu sona ermediğinden, olumsuz koşul gerçekleşmemiştir. Aynı nedenle, acentenin olağan fesih hakkını kullanmasından sonra fesih bildirim süresi içinde ölmesi halinde de, acentenin denkleştirme istemi ortadan kalkmaz²¹. Çünkü acentenin ölümü ile sözleşmenin sona ermesi denkleştirme istemini ortadan kaldıran sebepler arasında sayılmamıştır. Ancak acentenin ölümü halinde, hakkaniyet ilkesi gereğince somut olayın özellikleri dikkate alınarak mirasçılara denkleştirme ödenip ödenmeyeceğine karar verilmelidir²².

B. ACENTENİN ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİ SONA ERDİREN DAVRANIŞLARI

TTK m. 123.3, kıyasa sınırlı olarak elverişli bir hüküm olmasına rağmen, acentenin fesihle aynı sonucu doğuran davranışları da acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldırabilir. Örneğin acentelik bozucu şarta bağlanmışsa, acentenin bozucu şartın gerçekleşmesine neden olması halinde²³, acentenin bu davranışının, sözleşmeyi tek yanlı feshetmesi ile aynı sonucu doğurduğu kabul edilebilir. Zira bu durumlarda da acente fesihle olduğu gibi sözleşme ilişkisini tek yanlı olarak sona erdirmeye olanağından yararlanmıştır. Ancak tüm bu durumlarda, acentenin keyfi olarak tek yanlı davranışı ile sözleşmenin sona ermesine neden olup olmadığının incelenmesi gerekir. Ancak böyle bir durumda sözleşmenin sona ermesine neden olan acente hakkaniyet gereği korunmaz ve denkleştirme istemini kaybeder.

¹⁷ BGH, NJW 1984, s. 2529; **Hopt (Baumbach&Hopt)**, § 89 b, Nr. 53; **Hoyningen-Huene**, § 89 b, Nr.159; **Busche (Oetker)**, § 89 b, Nr. 33; **Kaya**, s. 389, dpn. 325.

¹⁸ BGH, NJW 1969, s. 1023.

¹⁹ **Hopt (Baumbach&Hopt)**, § 89 b, Nr. 54; **Busche (Oetker)**, § 89 b, Nr. 33; **Hoyningen-Huene**, § 89 b, Nr. 162; NJW 2007, s. 3493; **Kaya**, s. 357; **Ayan** ise, acentelik sözleşmesinin ikaleyle sona erdirilmesi durumunda acentenin denkleştirme talep etme hakkının doğmayacağı görüşündedir (s. 153 vd.).

²⁰ Benzer bir örnekte farklı yönde değerlendirme için bkz. ve karşı. **Karamanlioğlu**, s. 162.

²¹ **Bushe (Oetker)**, § 89 b, Nr. 33; **Ayan**, s. 155; **Hoyningen-Huene** ise, bu durumda, denkleştirme isteminin ortadan kalkacağı görüşündedir, § 89 b, Nr. 160.

²² Bu hususta bkz. **Kaya**, s. 394, 395.

²³ **Busche (Oetker)**, § 89 b, Nr. 33; **Hoyningen-Huene**, § 89 b, Nr.161; **Hopt (Baumbach&Hopt)**, § 89 b Nr. 53; bkz. ve karşı. **Ayan** s. 149.

Sözleşmenin müvekkil tarafından feshinden sonra, acenteye yeni koşullarla sözleşme yapma teklifinde bulunulması halinde, acentenin bu teklifi reddetmesi fesihle aynı anlama gelmez. Müvekkil dağıtım ağını yeniden yapılandırmak amacıyla acenteleriyle olan sözleşmeleri feshedip, yeni koşullarla hazırladığı acentelik sözleşmelerinin akdini teklif ederse, acenteler bu teklifi kabul edip etmemekte serbesttir. Belirtildiği gibi, burada acentenin müvekkilin teklifini reddetmesi, fesihle özdeşleştirilemez. Acente böyle bir durumda sözleşme ilişkisini değişen koşullarla sürdürmek veya değişik koşullarla sözleşme yapma teklifini reddetmek hakkına sahiptir. Müvekkilin yeni koşullarla sözleşme yapma teklifini reddeden acente de denkleştirme isteminde bulunabilir. Çünkü sözleşme müvekkil tarafından feshedilmiştir. Sözleşmeyi feshetmeden sözleşme değişikliği teklifini acentenin reddi üzerine müvekkil sözleşmeyi feshederse, acente yine kural olarak denkleştirme istemine hak kazanır. Bununla birlikte müvekkil tarafından teklif edilen sözleşme değişikliğinin kabulünün beklenebilir olup olmaması, TTK m. 122.1 bend c) çerçevesinde değerlendirilebilir. Buna göre, somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, ödemenin hakkaniyete uygun düşmesi gerekir²⁴.

İkalenin acentenin isteği ile gerçekleşmesi, acentenin sözleşmeyi sona erdiren tek tarafı davranışı olarak değerlendirilemez. Diğer bir ifadeyle, ikalenin acentenin isteği ile yapılmış olmasının önemi bulunmamaktadır. Alman Federal Mahkemesi'nin 13.3.1969 tarihli kararına²⁵ konu uyumsuzlukta, davacı acente, yaklaşık beş yıl davalının bölge acenteliğini yürütmüştür. Acentelik sözleşmesi devam ederken acente, müvekkiline konsantrasyon yeteneğinin olmaması nedeniyle artık otomobil kullanamadığını, bu nedenle acenteliği yürütemeyecek duruma geldiğini, bu durumu için anlayış rica ettiğini, müvekkilin cevabını beklediğini müvekkiline yazılı olarak iletmiştir. Müvekkili bu yazıya kısa süre içinde cevap yazmış ve "acentelik sözleşmesini artık yerine getiremeyeceğinizi ifade ettiğiniz için yazınızı fesih bildirimini olarak değerlendiriyoruz ve

fesih bildiriminizi yıl sonu için kabul ediyoruz" cevabını vermiştir. Acente bu yazıya cevap vermemiştir. Bu şekilde sözleşme ilişkilerinin sona ermesi üzerine acente, müvekkilinden denkleştirme isteminde bulunmuştur. Müvekkili, acentenin kendisinin sözleşmeyi feshettiğini ileri sürerek acentesine denkleştirme ödemek istememiştir. Bunun üzerine acente dava açarak denkleştirme isteminde bulunmuştur. Eyalet Mahkemesi, davayı kabul etmiş, OLG ise kararı kaldırmıştır. OLG, acentenin müvekkiline yazdığı yazının fesih olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini değerlendirmemiştir. Alman Federal Mahkemesi'ne göre acentenin müvekkiline yazdığı yazı fesih beyanını içermemektedir. Davacı yazısında sözleşme ilişkisinin feshinden söz etmemiştir. Gerçi fesih beyanında feshetmek veya fesih kelimelerini kullanmak zorunlu değildir. Fakat beyandan fesih iradesinin açık ve kuşkudan uzak bir şekilde anlaşılması gerekir. Federal Mahkeme'ye göre, acentenin müvekkiline gönderdiği yazıyla amacı sözleşmeyi feshetmek değil, sözleşmenin ikale ile kaldırılmasını sağlamaktır. Acentenin, müvekkilin cevabına itiraz etmemesi de, acentenin müvekkiline gönderdiği yazıyı feshe dönüştürmez. Taraflar arasındaki acentelik ilişkisi yazışmayı takip eden yılın bitiminde her iki tarafın isteğiyle sona erdirilmiştir. Federal Mahkeme isabetli olarak, taraflar arasındaki sözleşme ilişkisinin davacının feshi ile değil, ikale ile sona erdiğini belirtmiştir. Acentenin isteği ile tarafların sözleşmenin sona ermesi konusunda uzlaşmaları halinde de, acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran olumsuz koşul mevcut değildir; acente denkleştirme isteminde bulunabilir.

C. ACENTENİN "MÜVEKKİLİN FESHİ HAKLI GÖSTEREN EYLEMİ" NEDENİYLE SÖZLEŞMEYİ FESHETMESİ

1. Müvekkilin Feshi Haklı Gösteren Eylemi

Acentelik sözleşmesini müvekkilin feshetmesi halinde olumsuz koşul olarak, acentenin kusuru sebebiyle müvekkil tarafından haklı sebeple²⁶ fesih gerekirken, acentenin sözleşmeyi feshetmesi

²⁴ Bkz. BGH, 28.2.2007, NJW 2007, s. 3493.

²⁵ Karar için bkz. BGH, NJW 1969, s. 1023.

²⁶ TTK m. 122.3'de "haklı sebeplerle" fesihten söz edilmiştir. Kuşkusuz tek bir haklı sebep de olumsuz koşulun gerçekleşmesi için yeterli olabilir.

halinde, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eyleminin olmaması gerekli görülmüştür (TTK m. 122.3). Acentenin denkleştirme istemini koruması için, sözleşmeyi feshederken, müvekkilin feshi haklı gösteren eyleminin kusura dayanması gerekli değildir.

Ancak müvekkilin bu eyleminin sözleşmenin haklı sebeple feshini gerektirecek kadar ağır olmasının gerekli olup olmadığı açık değildir. Hükmün lafzına bakılırsa, müvekkilin feshinde olumsuz koşul olan “haklı sebep”le, acentenin feshinde olumsuz koşul olan “feshi haklı gösterecek eylem” aynı ağırlıktaki sebepleri gerektirmektedir.

Ancak hükmün amacına bakıldığında, müvekkilin sözleşmeye aykırı davranışının bildirimisiz feshine olanak veren haklı sebep niteliğine ulaşmasının gerekli olmadığı anlaşılmaktadır²⁷. Gerçekten yukarıda belirtildiği gibi, TTK m. 122.3 taraf menfaatlerine göre somut hakkaniyet denetimini gerektiren ve acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran sert bir hüküm olduğundan, acentenin feshine yol açan sebeplerin düşük bir ölçüte göre değerlendirilmesi gerekir²⁸. Dolayısıyla müvekkilin feshini haklı gösterecek eyleminin, fesih bildiriminde bulunmaksızın sözleşmeyi derhal sona erdirmeye olanak veren TTK m. 121.1 anlamında haklı sebep niteliğinde olması gerekli değildir²⁹. Hatta müvekkilin feshi haklı gösterecek eyleminin hukuka aykırı olması da gerekli değildir.

Müvekkil sözleşmesel yükümlülüklerini ihlal etmişse, acente sözleşmeyi feshetmesine rağmen denkleştirme istemini yitirmez. Örneğin müvekkilin gecikmiş ödeme yapması, haksız şekilde provizyondan kesinti yapması, acentenin bağımsızlığına dürüstlük kuralına aykırı şekilde yapılan müdahaleler böyledir. Ancak acente ve müvekkil arasındaki

fikir ayrılıkları, müzakere ile çözülebilecek nitelikteyse, burada acentenin sözleşmeyi feshini haklı kılan sebebin bulunmadığı kabul edilebilir³⁰.

Acentenin denkleştirme isteminin korunmasında belirleyici olan, taraf menfaatleri karşılaştırıldığında, makul, haklı ve hakkaniyete uygun düşünen acente tarafından sözleşmeyi sürdürmesinin dürüstlük kuralına göre beklenebilir olup olmamasıdır³¹. Müvekkilin eyleminin acentenin feshini haklı gösterip göstermediği bu ölçüte göre değerlendirilmelidir. Bu durum derhal feshi gerektiren ağırlıkta değilse, fesih bildiriminde bulunarak sözleşmeyi fesheden acente denkleştirme istemini korur.

2. Acentenin Olağanüstü Fesih Bildiriminde Bulunması

Haklı sebebin mevcudiyeti halinde acentelik sözleşmesinin tarafları olağanüstü fesih yapmak suretiyle acentelik sözleşmesini derhal sona erdirmeye hakkına sahiptir. Böylece olağanüstü fesih hakkını kullanan acente, müvekkilin kusuru olmasa da denkleştirme istemini korur.

Olağanüstü fesih hakkının kullanılması, sözleşmenin belirli veya belirsiz süreli yapılmış olmasına bağlı değildir. Olağanüstü feshine olanak veren haklı sebep, somut olayın tüm özellikleri ve taraf menfaatleri arasındaki denge dikkate alındığında, olağan fesih için öngörülen ihbar süresinin sonuna kadar veya mevcut sözleşmenin belirli süreli olması halinde, süre sonuna kadar beklemenin fesih beyanında bulunan taraf açısından çekilmez olduğu durumları ifade eder³². Örneğin fazla önem taşımayan bir sözleşmesel yükümlülük ihlalinin tekrarı, bildirimisiz feshi haklı kılabilir³⁴. Haklı sebebin müvekkilin davranışından kaynaklanması gerekmez.

²⁷ BGH, NJW 1984, s. 2529; BGH, NJW 1987, s. 778; BGH, NJW 2015, s. 3373; BGH, NJW-RR 2006, s. 755; **Busche (Oetker)**, § 89 b, Nr. 35; **Kaya, A.**, m. 122, Nr. 11d.

²⁸ **Saenger**, s. 24.

²⁹ Aynı yönde, **Kaya, A.**, m. 122, Nr. 11d; **Kaya**, s. 390; **Saenger**, s. 19.

³⁰ **Saenger**, s. 25.

³¹ Ayrıca bkz. **Kaya, A.**, m. 122, Nr. 11d.

³² Haklı sebep kavramı için bkz. **Ormancı, Pınar Altınok** (2011) Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebeple Feshi, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s. 131 vd.; **Kaya**, s. 333; **Arkan, Sabih** (2018) Ticari İşletme Hukuku, 24. Bası, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, s. 237; **Kaya Arslan (Ül-**

gen, Hüseyin&Helvacı, Mehmet&Kendigelen, Abuzer&Nomer Ertan, N. Fusun) (2017) Ticari İşletme Hukuku, 5. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 812, 813; **Şener, Oruç Hami** (2016) Ticari İşletme Hukuku, Seçkin, Ankara, s. 391; **Hoyningen-Huene**, § 89, Nr. 12; **Löwisch, (Ebenroth&Boujong& Joost&Strohn)**, § 89 a, Nr. 6; **Busche (Oetker)**, § 89 a, Nr. 15.

³³ Olağanüstü feshine hakkı olan taraf, süre vererek feshin hüküm doğuracağı anı erteleme hakkına da sahiptir (**Hoyningen-Huene**, § 89 a Nr. 32; bu yönde karar için bkz. BGH, NJW 1999, s. 946).

³⁴ **Ormancı**, s. 145.

Sözleşmenin haklı sebeple feshi için, bu sebebin hem objektif hem de sübjektif bakımdan belirli bir ağırlık taşıması gerekir. Ortaya çıkan sebep, hem dürüstlük kuralına göre hem de somut olayda fesih hakkını kullanmak isteyen taraf bakımından derhal feshi haklı kılacak nitelikte olmalıdır³⁵.

Acente, müvekkilin olağanüstü fesih için gerekli ağırlıkta olmayan bir davranışı nedeniyle acentelik sözleşmesini bildirimiz feshetmişse, TTK m. 121.4 gereğince fesih geçerlidir. TTK m. 121.4'e göre, haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır. Bu hükümden, acentelik sözleşmesinin haksız feshinin de sözleşmeyi sona erdireceği anlaşılmaktadır³⁶. Ancak ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden acentenin müvekkilin uğradığı zararı tazminle yükümlü olması, burada denkleştirme istemine engel değildir. Zira acente, olağanüstü feshi haklı kılacak düzeyde olmasa da, müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi nedeniyle sözleşmeyi feshetmişse denkleştirme istemini korur³⁷.

Yargıtay'ın 31.3.2016 tarihli kararına³⁸ konu uyuşmazlıkta, davacı acente, müvekkilinin hasar/poliçe oranlarının kar etmekten uzak görüntü sergilediği ve bu durumun düzeltilmemesi halinde faaliyetine son verileceğinin kendisine bildirilmesi üzerine, 16.12.2011 tarihli yazıyla acenteliğinin 31.12.2011 tarihi itibarıyla feshedilmesi isteminde bulunmuş, bu istek üzerine müvekkili şirket acentelik sözleşmesini feshetmiştir. Yerel Mahkeme, davacı şirketin acenteliğinin hasar prim oranı nedeniyle feshedildiği, sigorta sözleşmelerinden elde edilen prim gelirleri ile tazminat ödemeleri arasındaki dengesizlik nedeniyle portföyün verimli olmaması nedeniyle yapılan feshin, acentenin kendi kusuru ile

sözleşmenin feshine neden olması kapsamında değerlendirilemeyeceği, acentenin tazminat hakkının düşmesinin hakkaniyete uygun olmayacağı, davalı sigorta şirketince davacının acenteliğinin haklı nedenle feshedilmediği, bu nedenle davacının TTK'nun 122.2 maddesi hükmünce denkleştirme istemine hak kazandığına karar vermiştir. Kararı davalı vekilinin temyiz etmesi üzerine Yargıtay şöyle karar vermiştir:

"...01.04.2011 tarihli davalı şirketin davacı acenteye göndermiş olduğu ihtarında, 2008-2009-2010 yılı genel hasar/prim oranlarının kar etmekten uzak bir görüntü sergilediğini, 2011 yılı Haziran sonuna kadar portföyündeki zararlı poliçeleri temizlemesini, aksi halde ticari partnerliğin sona erdirileceği belirtilerek uyarılmış, 16.12.2011 tarihli davacı acente tarafından davacıya gönderilen ihtarnamede ise, 01.04.2011 tarihli ihtarın ve sözlü uyarıların şirketin çalışma motivasyonunu etkilediğini belirterek acentelik sözleşmesinin 31.12.2011 tarihi itibarıyla sona erdirilmesini talep etmiş, davalı şirket[in] ise davacının bu istemi üzerine taraflar arasındaki acentelik sözleşmesini feshetmiş olduğu hususları dosya kapsamı ile sabittir. Bu bağlamda davalı şirketin hasar prim dengesine ilişkin davacıya göndermiş olduğu ihtarnamenin veya uyarının kar amacı olan davalı şirket açısından ticari yaşamın gereği olarak çekilmiş olması karşısında, davacı şirketin salt bu ihtarnameden veya uyarılardan dolayı çalışma motivasyonunun bozulması, buna bağlı olarak lehine olan yasal düzenlemeleri bile gözardı ederek, davalıdan sözleşmenin feshini istemesi, davalının sözleşmeyi istem doğrultusunda feshetmesi karşısında, kabulün aksine artık davalının feshinin haksız olduğunun kabulü olanaklı değildir.

Bu durumda mahkemece, yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda davalı şirketin feshinin

³⁵ Ormanci, s. 139 vd.

³⁶ Ormanci, s. 227. Ayrıca bkz. Kaya, A., m. 121, Nr. 07 ve m. 122, 11 c. Üç aylık feshi ihbar süresine uymadan acente tarafından sözleşmenin feshi halinde, bu feshin geçersiz olduğu görüşü kabul edilecek olursa, müvekkil sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeye devam edip, acente faaliyetini sona erdirirse, acente sözleşmeyi eylemli feshetmiş olacağından, acentenin artık denkleştirme isteminde bulunması mümkün değildir.

³⁷ Benzer bir uyuşmazlıkta Alman Federal Mahkemesi, olağanüstü fesih sebebi olmasa da müvekkilin feshi haklı gösteren eylemi nedeniyle sözleşmeyi bildirimiz fesheden acentenin denkleştirme isteminde bulunabileceğine karar vermiştir (NJW-RR 2006, s. 755).

³⁸ Yarg. 11. HD, 2015/7412 E, 2016/3523 K, Batider 2016, C. XXXII, S. 3, s. 254 vd.

ilkesel olarak haksız olmadığı kabulü ile sonucuna göre bir karar verilmek gerekirken yanlış ilkeye ve yanılığlı değerlendirmeye dayalı isabetli olmayan yazılı gerekçelerle davanın kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiş, kararın bu nedenle davalı yararına bozulması gerekmiştir...”

Bu karara konu uyuşmazlıkta acente, aslında sözleşmeyi ikale ile sona erdirmek istemiştir. Yargıtay da, davacının davalıdan sözleşmenin feshini istediğini, davalının sözleşmeyi istem doğrultusunda feshettiğini belirtmiştir. Ancak kararda, davalının sözleşmeyi istem doğrultusunda feshetmesi karşısında, davalının feshinin haklı olduğunun tespiti yerinde olmamıştır. Acentenin sözleşmenin feshini istemesi, müvekkilin sözleşmeyi bildirimsize feshetmesi için tek başına haklı sebep teşkil etmediği gibi, müvekkili denkleştirme ödemekten de kurtarmaz. Burada denkleştirme istemi açısından davalının feshinin bildirimsize feshi haklı kılan bir sebebe dayanıp dayanmadığı ve acentenin kusurlu olup olmadığının araştırılması gerekirdi (TTK m. 122.3). Müvekkilin bildirimsize feshini haklı kılan bir sebep yoksa, acentenin istemi üzerine müvekkilin sözleşmeyi feshetmesi halinde, taraflar ikale ile sözleşmeyi sona erdirmiştir; acente denkleştirme isteminde bulunabilir.

3. Müvekkilin Feshi Haklı Gösteren Eylemine Örnekler

a. Müvekkilin Üretimini Sınırlandırması

Yukarıda da belirtildiği gibi, müvekkilin davranışı kavramı geniş yorumlanmalıdır ve sadece sözleşmeye aykırı davranışı değil, müvekkilin işletmesi ile ilgili davranışından hareketle ulaşılan ekonomik konumunu da içerdiği kabul edilmelidir.³⁹ Gerçekten, müvekkilin hakimiyet sahasından gelen, yani işletmesi ile ilgili davranışından dolayı ekonomik durumunun kötüleşmesi gibi bir hal, feshi haklı kılan neden olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle örneğin müvekkil üretim sınırlamasına gitmek zorunda kalırsa⁴⁰, bu sınırlama acentelik sözleşmesine

aykırılık teşkil etmese de, acentenin menfaatini etkileyebilir. Bu durumda acente sözleşmeyi feshetmesine rağmen denkleştirme istemini kaybetmez.

Alman Federal Mahkemesi'nin 29.5.1967 tarihli kararına⁴¹ konu uyuşmazlıkta, davacı 23.2.1960 tarihli acentelik sözleşmesi ile mobilya üreticisi davalının acenteliğini yürütmektedir. Davalının satış programında sınırlamaya gitmesi üzerine ekonomik durumunun tehlikeye düşeceğini öngören davacı, ortaya çıkacak gelir kaybını önlemek amacıyla başka mobilya firmalarının da acenteliğini üstlenmek için davalının onayını istemiştir. Davalının onaydan kaçınması üzerine acente, sözleşmeyi feshetmiş ve denkleştirme isteminde bulunmuştur. Davalının denkleştirme ödemek istememesi üzerine, dava yoluyla denkleştirme istemini ileri sürmüştür.

Davacı, davalının satış programını sınırlandırmak suretiyle ekonomik durumunu tehlikeye düşürdüğünü, bunu önlemek için başka mobilya üreticilerinin de acenteliğini almak istediğini, ancak bu isteğinin davalı tarafından reddedildiğini, davalının bu davranışının feshe sebebiyet verdiğini ileri sürmüştür. Davalı ise savunma olarak, sözleşmeye aykırı davranışının olmadığını, rakip mobilya üreticileri için onaydan kaçınma yetkisinin de bulunduğu ileri sürerek, acentenin sözleşmeyi feshetmesi nedeniyle denkleştirme isteminin söz konusu olmadığını ileri sürmüştür. Eyalet Mahkemesi davayı reddetmiş, OLG ise denkleştirme istemini yerinde bulmuştur. Alman Federal Mahkemesi de davalının temyiz talebini kabul etmemiştir.

Alman Federal Mahkemesi, davacının, davalıyla doğrudan rakip olan firmaların acenteliğini üstlenmek istemesinin ve davalının buna onaydan kaçınma yetkisinin olup olmadığının önemli olmadığını vurgulamıştır. İstikrar kazanmış içtihadına gönderme yaparak, acentenin sözleşmeyi feshini haklı kılan sebebin, olağanüstü feshe olanak sağlayan haklı sebeple feshe göre daha hafif durumlar olabileceğini, acentenin müvekkilinin davranışı nedeniyle dürüstlük kuralına göre acentelik ilişkisine

³⁹ BGH, DB 2015, s. 2141; BGH, NJW 1967, s. 2153; BGH NJW 1976, s. 671.

⁴⁰ BGH, NJW 1967, s. 2153.

⁴¹ BGH, NJW 1967, s. 2153.

devamının beklenemeyeceği bir konuma gelmesinin yeterli olduğunu, müvekkilin hukuka uygun bir davranışının da acentenin feshini haklı kılan sebep olabileceğini açıklamıştır. Kısaca Alman Federal Mahkemesi, davacıdan artık sadece davalının acenteliğini yapmasının beklenemeyeceğini, davalının diğer acentelikler için onay vermeyi reddinin feshi haklı kılan davranış olduğunu, dolayısıyla bu uyuşmazlıkta acentenin, müvekkilin feshi haklı kılan davranışı nedeniyle sözleşmeyi feshettiğini, bu nedenle diğer koşulların da varlığı halinde denkleştirme isteminde bulunabileceğine hükmetmiştir.

b. Müvekkilin Üretim Paletini Genişletmesi

Alman Federal Mahkemesi'nin 6.11.1986 tarihli kararına⁴² konu uyuşmazlıkta, davacı bisiklet ve bisiklet yedek parçaları satışı acenteliğini yürütmektedir. Müvekkil, ticaretini yaptığı yedek parça türlerini genişlettiğinden, davacı acenteye bunlar için de acentelik teklifinde bulunmuştur. Ancak acente bu ürünler için başka bir firmanın acenteliğini yapmaktadır. Bu firma, acenteye, başka firma için de bu ürünlerin acenteliğini üstlenmesi halinde sözleşme ilişkisini bildirimsiz feshedeceğini bildirmiştir. Davacı acente, müvekkilin ürün paletini genişletmesi nedeniyle aralarındaki sözleşme ilişkisini fesih bildiriminde bulunarak sona erdirmiştir. Gerçekten başta sorun yaratmayan çifte acentelik, sonradan bir müvekkilin ürün çeşidini genişletmesi nedeniyle acentenin diğer müvekkiliyle menfaat çatışmasına neden olmuştur. Acentenin müşterileri bu durumda onun güvenilirliğinden kuşku duyabilirler. Bu siparişlerin azalmasına ve provizyon kayıplarına neden olabilir. Alman Federal Mahkemesi'ne göre, menfaat çatışmasını davalı müvekkil yaratmıştır. Bu çatışmadan acente, sözleşmesini feshederek kurtulabilir. Diğer bir ifadeyle acenteden, müvekkilin davranışı nedeniyle, dürüstlük kuralına göre sözleşmeye devam etmesi beklenebilir değildir. Bu durumda acente denkleştirme isteminde de bulunabilir. Alman Federal Mahke-

mesi'ne göre, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruyabilmesi için ekonomik mevcudiyetinin ağır bir şekilde tehlikeye sokulması gerekli değildir.

Alman Federal Mahkemesi'nin kararına konu bu uyuşmazlıkta, ürün paletini genişleten firma, acentelik sözleşmesine aykırı bir davranışta bulunmamıştır. Ancak iki firmanın acenteliğini yapan davacının menfaatleri bu durumdan etkilenecektir. Dolayısıyla taraf menfaatleri karşılaştırıldığında, acentenin korunmasına yönelik menfaat ağır basmaktadır. Davacı acentenin denkleştirme isteminin korunması gerekir.

c. Acentenin İkale Teklifini Müvekkilin Reddetmesi

Acentenin ikale teklifi üzerine müvekkilin ikale anlaşması yapmaktan kaçınması, somut duruma göre hakkaniyet gerektiriyorsa müvekkilin sözleşmeyi fesheden neden olan davranışı olarak değerlendirilebilir. Gerçekten örneğin acente meslek değiştirmek isteğine dayanarak sözleşmeyi feshetmek isterse, müvekkilin iki tepkisi düşünülebilir. Müvekkil acentelik ilişkisinin devamını istememekle birlikte, acenteye denkleştirme ödemekten kaçınmak için ikale sözleşmesi yapmak istemeyebilir. Ya da müvekkil acentelik ilişkisinin devamını istediği için ikale sözleşmesi yapmaktan kaçınabilir. Bu durumda her iki tarafın menfaatleri değerlendirilmelidir. Acentenin ayrılması halinde müvekkilin maruz kalacağı risklerle sözleşmeyi fesheden acentenin maruz kalacağı risklerin karşılaştırılması gerekir. Acentesi sözleşmeyi fesheden müvekkil, yeni acente seçme ve onu müşterilere tanıtmak zorundadır⁴³. Acente değişikliği nedeniyle uygun önlem alabilmesi için müvekkile süre bırakılmışsa, acentenin ikale teklifini reddeden müvekkilin korunmasına ihtiyaç bulunmadığı, acentenin korunmasına yönelik menfaatin daha ağır geldiği kabul edilebilir. Böyle bir durumda sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme isteminin müvekkilin ikale teklifini reddetmesi nedeniyle korunması gerekir⁴⁴.

⁴² BGH, NJW 1987, s. 778.

⁴³ Bkz. LG Koblenz, NJW 1993, s. 406 vd.

⁴⁴ Saenger, s. 40.

D. MÜVEKKİLİN HAKİMİYET ALANINDAN KAYNAKLANAN SEBEPLE ACENTE-NİN FESHİ

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, “müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi” ifadesi, “müvekkile isnat edilebilen durumlar” şeklinde geniş olarak anlaşılmalıdır⁴⁵. Dolayısıyla acentenin sözleşmeyi bildirimsiz feshini haklı kılan sebebin, müvekkilin davranışından kaynaklanması gerek-meyip, müvekkile ait alandan kaynaklanan halleri de içerdiği kabul edilmelidir⁴⁶. Gerçekten sözleşmeye devamı beklenemez kılan olgular, tarafların şahsını ilgilendiren olgular olabileceği gibi, tarafların dışında kalan etkenler de olabilir⁴⁷. Buna göre, müvekkilin alanından kaynaklanan ve sözleşmenin devamını onun için dürüstlük kuralına göre beklenemez kılan sebeplerle sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruduğu kabul edil-melidir⁴⁸.

TTK m. 122.3 müvekkil ve acente arasındaki hakkaniyeti sağlamayı amaçlar. Önemli olan her iki tarafın menfaatlerinin değerlendirilmesi sonucunda, acentenin daha korunmaya değer olduğu sonucuna ulaşılması ve müvekkilin davranışından ol-masa da, onun hakimiyet alanından kaynaklanan bir sebebin makul, haklı ve hakkaniyete uygun dü-şünen bir acentenin sözleşmeye devamını beklene-mez kılıp kılmamasıdır. Dolayısıyla müvekkilin ey-leminden kaynaklanmasa da müvekkilin hakimiyet alanına giren bir durum da acentenin sözleşmeyi feshini haklı kılabilir. Böyle bir durumda acente

denkleştirme istemine hak kazanabilir⁴⁹. Örneğin acenteyi sözleşmeyi feshe götüren neden, müvekkilin çalışanın bir eyleminden kaynaklanabilir. Böyle bir durumda da somut olayın tüm özellikleri dikkate alınarak yapılan değerlendirmede durum ve şartlar acentenin fesih menfaatinin ağır bastığını gösteriyorsa, acente denkleştirme istemine hak ka-zanmalıdır.

E. MÜVEKKİLDEN KAYNAKLANMA-YAN SEBEPLE ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN FESHİ

Acentenin sözleşmeyi feshetmesi, acentenin kendi hakimiyet alanıyla ilgili bir durumdan da kay-naklanabilir. Örneğin acente başka bir mesleğe geç-mek isteyebilir. Hatta müvekkilinin rakibi ile çalış-mak isteyebilir. Böyle bir nedenden dolayı acenten-in sözleşmeyi feshetmesi halinde TTK m.122.3'deki olumsuz koşul gerçekleşmiştir. Bu durumda acente kural olarak denkleştirme istemini kaybeder. Böyle durumlarda denkleştirme istemini kaybetmek istemeyen acente, acentelik sözleşmesini feshetmekten kaçınmak zorunda kalır⁵⁰. Ancak so-mut duruma göre sözleşme ilişkisini müvekkilden kaynaklanmayan bir nedenle fesheden acentenin de her iki tarafın menfaatleri dikkate alınarak değer-lendirme yapıldığında, hakkaniyet denkleştirme is-teminin korunmasını haklı kılabilir.

Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi, 86/653 sayılı Yönerge'nin 18. maddesinin b) ben-dinde, yaşlılığı, düşkünlüğü veya hastalığı sebebiyle

⁴⁵ Nitekim Alman HGB § 89 b Abs.3'de de, acentenin müvekkilin bir davranışı nedeniyle sözleşmeyi haklı sebeple fesheden acentenin denkleştirme istemini koruyacağı öngörülmesine rağmen, müvekkilin davranışı ifadesi geniş yorumlanmakta ve müvekkilin hakimiyet alanından kaynaklanan sebepleri de içerdiği kabul edilmektedir (Örneğin bkz. BGH, NJW 1969, s. 1021; BGH, NJW 1976, s. 671; BGH, NJW 2015, s. 3373; **Koller, Ingo & Kindler, Peter & Roth, Wulf-Henning & Morck, Winfried** (2015) *Handelsgesetzbuch: HGB Kommentar*, 8. Aufl C.H. Beck, § 89 b, Nr. 16 a.

⁴⁶ **Arkan**, s. 243; **Ayan**, s. 156; **Hopt (Baumbach&Hopt)**, § 89 b Nr. 57.

⁴⁷ Olağanüstü feshe olanak veren haklı sebep için bkz. **Seliçi**, s. 193 vd.; **Ormanci**, s. 208.

⁴⁸ **Koller&Kindler&Roth&Morck**, HGB § 89 b, Nr. 16 a.

⁴⁹ Bu hususta bkz. BGH, NJW 1976, s. 671; **Hopt (Baumbach&Hopt)**, § 89 b, Nr. 57; **Löwisch (Ebenroth&Boujong&Joost&Strohn)**, § 89 b, Nr. 48; **Balke, Michaela&**

Groot, Simone Evke de (2010) “Der Handelsvertreterausgleich nach § 89 b HGB im Umbruch”, NJOZ, s. 1555.

⁵⁰ Böyle bir sonuca yol açması nedeniyle, TTK m. 122.3 (§ 89 b Abs. 3 Nr. 1 HGB) Alman doktrininde eleştirilmiş ve hükümün meslek seçimini sınırlaması nedeniyle, ekonomik özgürlüğün Anayasa'ya aykırı olarak sınırlandırılmasına yol açtığı ileri sürülmüştür (Bu hususta bkz. LG Koblenz, BB 1991, s. 2032; **Moritz, Peter** (1987) “Zum Wegfall des Ausgleichsanspruchs bei Kündigung durch den Handelsvertreter. Unbilligkeit der “Billigkeitsregelung” des § 89 b Abs. 3 S. 1 HGB?”, DB, s. 879; **Haas, Ulrich** (1991) “Wegfall des Handelsvertreter-Ausgleichsanspruchs gemäß § 89 b Abs. 3 Nr. 1 HGB bei Eigenkündigung ohne besonderen Anlaß verfassungswidrig?”, BB, s. 14411; **Noetzel, Ludwig** (1993) “Die eigene Kündigung eines Handelsvertreters und sein gesetzlicher Ausgleichsanspruch”, DB, s. 1559; **Retzer**, s. 668 vd.).

sözleşmeyi fesheden acenteden, hakkaniyet gereği faaliyetine devam etmesi beklenemeyecekse, bu acentenin denkleştirme istemini koruyacağı öngörülmüştür⁵¹. Bu hükümde sayılan sebepler acenteden kaynaklanmaktadır. Burada da aslında müvekkil ve acentenin menfaatleri karşılaştırılmaktadır. 86/655 sayılı Yönerge’de sayılan hastalık, düşünlük veya yaşlılık halleri acenteden kaynaklanan fesih sebeplerine sadece örnektir.

TTK m. 122.3’de yaşlılığı veya hastalığı sebebiyle sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemine ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak bu gibi hallerde acenteden acentelik faaliyetini sürdürmesi beklenemez. Dolayısıyla hastalığı, yaşlılığı gibi sebeplerle faaliyetini yürütmesi önemli şekilde zorlaşan acentenin sözleşmeyi feshetmesi halinde, denkleştirme talep etmesi mümkün olmalıdır⁵². Nitekim doktrinde de isabetli olarak, Türk hukuku açısından da, acentenin sözleşmeyi devam ettirmesinin objektif olarak beklenmediği böyle durumlarda da fesih beyanında bulunmasının denkleştirme talep etme hakkını etkilemeyeceği görüşü benimsenmiştir⁵³.

Alman Federal Mahkemesi 28.11.1975 tarihli kararında⁵⁴, “müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi” değerlendirilirken, objektif olarak acente ile ilgili tüm durumların da dikkate alınmasının gerektiğine karar vermiştir. Karara konu uyuşmazlıkta, davacı uzun yıllardan beri davalının bölge acentesiydi. Davacı, şasi, kamyon ve motorların tek satış hakkına sahipti ve gerekli kontrol araçlarını ve makinelerin bulunduğu bir tamir atölyesi işletmek ve uygun bir yedek parça deposu bulundurmakla yükümlüydü. Davacı 68 yaşındayken müvekkiline gönderdiği bir yazıyla, 38 yılı süren işbirliğinden sonra, sert rekabet ortamında satış koşullarının bir yıldan beri maliyeti neredeyse karşılamadığını, sözleşmeyi sürdürmenin kendisi için beklenemez hale geldiğini belirterek sözleşme ilişkisini üç ay sonra

hüküm doğurmak üzere feshettiğini, ancak denkleştirme isteminin ödenmesinin gerektiğini bildirdi.

Davalı feshi kabul etmekle birlikte, davacının, feshi haklı kılan sebep olmaksızın sözleşmeyi feshettiğini, bu nedenle denkleştirme isteminde bulunma hakkının olmadığını bildirdi. Davacı, davalının uygun olmayan ekonomik durumunun sürekli ve artan şekilde basına konu olduğunu, bunun müşterilerde davalının araç üretimini durduracağı korkusunu yarattığını, ayrıca, fesih beyanından önceki son iki yılda davalının üretim programını sınırlaması nedeniyle önemli bir ciro düşüşü olduğunu, fesih beyanında bulunduğu yıl kamyon pazarında normal koşullarda yapılan işlerin pek azının yapılmasına olanak verecek şekilde rekabetin keskinleştiğini ileri sürmüştür.

Davalı ise, basın yoluyla yapılan yayımların negatif etkisini ve üretimin sınırlandırıldığı iddiasını kabul etmemiş, feshin sebebinin davacının kişisel ilişkilerinden kaynaklandığını, davacının yaşından ötürü işletmeyi sürdürecektenerjiye artık sahip olmadığını, bu yüzden faaliyetini bıraktığını, son iki yıldaki cirodaki azalmanın genel ekonomik durgunluktan kaynaklandığı savunmasında bulunmuştur.

Eyalet Mahkemesi davacının denkleştirme istemini kabul etmiş, OLG ise, davalının feshi haklı kılan davranışı olmaksızın sözleşmeyi feshettiğinden, acentenin denkleştirme isteminin bulunmadığına karar vermiştir. OLG’ye göre, davacı fesihden önceki iki yılda davalı için aracılık faaliyetinden dolayı artık hiçbir gelir elde etmemiş olmasına rağmen, motorlu taşıt tamiri ve yedek parça satışından önemli gelir elde etmiştir. Acente acentelik sözleşmesine bağlı bu faaliyetlerinden önemli gelir elde ettiğine göre, son iki yılda aracılık faaliyeti bakımından olumsuz sonuçlara rağmen, makul, haklı ve hakkaniyete uygun düşünen bir acente için sözleşme ilişkisinin devamı beklenemez değildir. OLG,

⁵¹ 86/653 sayılı Yönerge’den alınan Alman HGB § 89 b f. 3 hükmü de benzer bir düzenleme içermektedir. Bu hükmü göre, müvekkilin feshe neden olan davranışı olmadıkça veya yaşlılık ya da hastalık nedeniyle faaliyetine devam etmesinin beklenemeyecek olması dışında, acentenin sözleşmeyi feshetmesi denkleştirme istemini ortadan kaldırır.

⁵² **Koller & Kindler & Roth & Morck**, HGB § 89 b, Nr. 16 a; acentenin hastalık veya yaşlılık nedeniyle acentelik sözleş-

mesini feshetmesi halinde denkleştirme isteminde bulunabilmesinin koşulları için ayrıntılı olarak bkz. **Karamanlioğlu**, s. 147 vd.

⁵³ **Kaya, A.** m. 122 Nr. 11e; **Kaya**, s. 390, 391; **Kaya (Ülgen&Helvacı&Kendigelen&Kaya&Nomer Ertan)**, s. 817; **Ayan**, s. 157; **Karasu, Rauf** (2008) “Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Gelişmeler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 62, S. 3, s. 306; **Karamanlioğlu**, s. 146 vd.; **Akın**, s. 617.

⁵⁴ NJW 1976, s. 671 vd.

davalının ekonomik durumuna ilişkin basında çıkan haberlerin de ciroya negatif etki yapmadığı, davalının bunu engelleyemeyeceği, davacının, davalının bağlı olduğu şirketler topluluğunun onun devamını sağlayacağına güvenebileceği gerekçesiyle de davalının davranışından kaynaklanan bir fesih nedeninin bulunmadığı, feshe götüren nedenlerin davalının değil, aksine davacıdan kaynaklandığı, fesih anında davacının 68 yaşında olduğu, işletmesini devralacak birini bulamadığı, hatta işletmesini devralmasını davalıya teklif ettiği tespitinde bulunduğu sonradan, davalının davranışından kaynaklanan bir fesih sebebi bulunmadığından, davacının denkleştirme isteminde bulunmayacağına karar vermiştir.

Davacı bu kararı temyiz etmiştir. Alman Federal Mahkemesi, davacının temyiz talebini kabul ederek, denkleştirme isteminde bulunabileceğine karar vermiştir. Alman Federal Mahkemesi'ne göre acentenin denkleştirme isteminin mevcudiyeti ve kapsamı hakkaniyete göre değerlendirilmelidir. Bu nedenle "müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi" kavramıyla da hakkaniyete uygun bir sonuç amaçlanır. Alman Federal Mahkemesi'ne göre, burada önemli olan davalının ekonomik durumunun davacının acentelik faaliyetini sürdürmesine, dürüstlük kuralına göre bu faaliyete devamının artık ondan beklenemeyeceği şekilde etki edip etmediğine bağlıdır. Davacının sözleşmeyi feshi sırasındaki yaşı, acenteliğini devredeceği halef bulmasının imkansızlığı, kendisine ait işletme tesisatını kiralayarak daha iyi gelir elde etme olanağı davacıyla ilgili olduğu için, davacının sözleşmeye devamının dürüstlük kuralına göre beklenebilir olup olmadığının değerlendirilmesinde OLG tarafından tüm bu durumların hiç dikkate alınmaması hukuka uygun değildir. Somut olayda davacının sözleşmeye devamının beklenebilir olup olmadığı belirleyici olarak, davacının alanıyla ilgili durumlara bağlıdır. Alman Federal Mahkemesi'ne göre, feshe, davalının işletmesinin basın yoluyla kamuya duyurulmuş ve davalının aracılık faaliyeti nedeniyle gelir elde etme olanağını ortadan kaldıran kötü ekonomik durumu neden olmuştur. Davacı fesih anında 35 yılın üzerinde

bir süredir davacının acentesiydi. 8.000 m² büyüklüğünde bir taşınmazı, tamir atölyesi ve bunun için gerekli tesisatı kullanmıştı. Davacıdan başka acentelik üstlenme için izin alması, işletmesini bölmesi ve küçük bir işletme kısmını sürdürmesi, ayırdığı kısmı kiraya vermesi gibi önlemler için ekonomik koşullar objektif olarak mevcut olmasına rağmen, somut koşullar altında dürüstlük kuralına göre bu önlemleri alması ve sözleşmeyi sürdürmesi davacının yaşındaki bir acenteden beklenemez.

Acente genellikle memnun olduğu bir sözleşme ilişkisini değiştirmek istemez⁵⁵. Acentenin kendisinden kaynaklanan bir sebeple sözleşmeyi feshetmesi halinde, denkleştirme isteminin korunmasının gerekip gerekmediği hususunda her iki tarafın menfaatleri değerlendirilerek karar verilmelidir⁵⁶. Bu sebepler acentenin yaşlılığı, hastalığı gibi sebeplerle sınırlı olarak düşünülmemelidir. Müvekkil ve acentenin menfaatlerinin değerlendirilmesi sonucunda, acentenin daha korunmaya değer olması ve makul, haklı ve hakkaniyete uygun düşünen bir acentenin sözleşmeye devamını beklenemez kılan bir sebebin veya sebeplerin varlığı durumunda, sözleşmeyi fesheden acente denkleştirme istemini koruduğu kabul edilmelidir.

V. ACENTENİN FESİH BEYANINDA NEDEN BİLDİRMESİNİN GEREKLİ OLMASI ve FESİH NEDENİ KONUSUNDA ACENTENİN HATALI DEĞERLENDİRME YAPMASI

Acentenin fesih beyanında fesih nedenini belirtmesi gerekli değildir. Acentenin korunması için fesih sebebinin objektif olarak mevcut olması yeterli görülmelidir. Bu nedenle acentenin fesih beyanı sırasında feshin nedenlerini bilmesi de gerekli değildir⁵⁷. Zira acentenin objektif temelde ve ilgili tüm durumları öğrenerek sözleşmeyi feshetme kararını alması güçtür. Müvekkilin hakimiyet alanından kaynaklanan fesih nedenleri konusunda karar için gerekli bilgiye müvekkil sahiptir. Ancak acentenin fesih konusunda hatalı değerlendirmeden kaçınmak için müvekkilden gerekli bilgileri elde et-

⁵⁵ Saenger, s. 38; Noetzel, s.1558.

⁵⁶ Alman yasa koyucu bu düzenlemenin taraf menfaatlerinin dengeli bir şekilde dikkate alınmasını amaçladığını vurgulamıştır (BT-Drucks, 7/3918, s. 8).

⁵⁷ BGH, NJW 1963, s. 2068; BGH, NJW 1957, s. 871; Hoynin-gen-Huene, § 89 b, Nr. 167; Busche (Oetker), § 89 b, Nr. 35; Hopt (Baumbach&Hopt), § 89 b, Nr. 56; Balke&Groot, s. 1555; Kaya, A. m. 121, Nr. 08a.

mesi gerekir. Bunun için müvekkiline başvurmadan, fiili veya ekonomik koşulları yanlış değerlendiren acente, müvekkil karşısında korunmamalıdır. Burada müvekkilin korunma ihtiyacının ağır bastığı dikkate alınarak, acentenin denkleştirme isteminin ortadan kalktığı kabul edilmelidir. Diğer taraftan, acentenin fesih konusunda hatalı değerlendirme yaptığını fark eden veya acentenin bilgi alma talebini reddeden müvekkil korunmamalıdır. Müvekkilin böyle bir davranışına maruz kalan acente, hatalı değerlendirme yaparak, sözleşmeyi objektif bir fesih nedeni olmaksızın feshederse, denkleştirme istemine hak kazanmalıdır⁵⁸.

SONUÇ

1-Acentelik sözleşmesi acente tarafından feshedilmişse, acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesi için TTK m. 122.3'ün lafzına göre, bu feshin müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemine dayanması gerekir ve bu yeterlidir. Ayrıca müvekkilin kusurlu olması gerekmez. Ancak sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesi için "müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eyleminin mevcut olması" koşulunu aramak, her zaman hükmün amacına uygun olmayabilir.

2-TTK m. 122'nin 3. fıkrasının gerekçesinde, bu fıkranın, talebin hakkaniyet ile bağlantısını ortaya koyduğu belirtilmiştir. Hükmün lafzı ile gerekçesi uyumlu değildir. TTK m. 123.3'ün lafzıyla bağlı kalındığında, hükmün amacına aykırı sonuçlara varılabilecektir. TTK m. 122.3, TTK m.122.1 bend 3'de öngörülen hakkaniyet koşulunu somutlaştıran bir düzenlemedir. O halde, sadece acentenin değil, müvekkilin de menfaatlerinin uygun bir şekilde dikkate alınması gerekir.

3-Acentenin sözleşmeyi feshini haklı kılan sebebin belirlenmesinde somut hakkaniyet denetimi, "müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi" ile sınırlı olamaz. Müvekkilin eyleminden kaynaklanmasa da müvekkilin hakimiyet alanından kaynaklanan, hatta acentenin kendisi ile ilgili olan ve dürüstlük kuralı gereği acenteden sözleşmeyle bağlı kalmasının beklenebilir olmadığı durumlarda da hakkaniyet, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme isteminin korunmasını gerektirebilir. Bu nedenle, sözleşmeyi fesheden acentenin denkleştirme istemini koruması için gerekli koşul olan "müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemi" ifadesinin geniş olarak yorumlanması gerekir. Bu hükmün, hakkaniyetin gerekli kıldığı durumlarda müvekkilin eyleminden kaynaklanmayan, hatta acentenin yaşlılığı veya hastalığı gibi durumlardan kaynaklanan "sebepler"leri dahi kapsadığı, böyle sebeplerin varlığı halinde sözleşmeyi sona erdiren acentenin denkleştirme istemine hak kazandığı kabul edilebilir. Böylece olumsuz koşul daraltılmaktadır.

4-TTK m. 122.3 taraf menfaatlerine göre somut hakkaniyet denetimini gerektiren ve acentenin denkleştirme istemini ortadan kaldıran sert bir hüküm olduğundan, acentenin sözleşmeyi feshine yol açan sebeplerin düşük bir ölçüde göre değerlendirilmesi gerekir. Dolayısıyla acentenin feshini haklı gösterecek sebebin, fesih bildiriminde bulunmaksızın sözleşmeyi derhal sona erdirmeye olanak veren TTK m. 121.1 anlamında haklı sebep niteliğinde olması gerekli değildir.

⁵⁸ Saenger, s. 34, 35.

KAYNAKLAR

- Akın, İrfan** (2013) “Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Gelişmeler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 62, S. 3, s. 613-641.
- Arkan, Sabih** (2018) Ticari İşletme Hukuku, 24. Bası, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Ayan, Özge** (2008) Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara, Seçkin.
- Balke, Michaela&Groot, Simone Evke de** (2010) “Der Handelsvertreterausgleich nach § 89 b HGB im Umbruch”, NJOZ, s. 1551-1556.
- Baumbach, Adolf&Hopt, Klaus J.** (2016) Handelsgesetzbuch, 37. Aufl. München C.H. Beck.
- Busche, Jan (Oetker, Hartmut)** (2017) Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 5. Aufl. München, C.H. Beck.
- Haas, Ulrich** (1991) “Wegfall des Handelsvertreter-Ausgleichsanspruchs gemäß § 89 b Abs. 3 Nr. 1 HGB bei Eigenkündigung ohne besonderen Anlaß verfassungswidrig?”, BB, s. 1441-1442.
- Hoyningen-Huene & Gerrick Freiherr v.** (2016) Münchener Kommentar zum HGB Band I Erstes Buch, Handelsstand §§ 1-104, 4. Aufl. München C.H. Beck.
- Karamanlioğlu, Argun** (2017) “Acentenin Hastalık Veya Yaşlılık Gerekçesiyle Acentelik Sözleşmesini Feshetmesi Halinde Denkleştirme İsteminin Durumu”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. iur. Merih Kemal Omağ’a Armağan, C. II Ankara, s. 141-172.
- Karasu, Rauf** (2008) “Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 57, S. 4, s. 283-317.
- Kaya Arslan (Ülgen, Hüseyin&Helvacı, Mehmet& Kendigelen, Abuzer&Nomer Ertan, N. Füsün)** (2017) Ticari İşletme Hukuku, 5. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Kaya, Arslan** (2016) Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Kitap Ticari İşletme, Yedinci Kısım Acentelik (TTK m. 102-123), 2. Bası, İstanbul, Beta. (Anlış: **Kaya, A.**)
- Kaya, Mustafa İsmail** (2014) Acentelik Hukuku, Ankara, Adalet. (Anlış: **Kaya**)
- Koller, Ingo & Kindler, Peter & Roth, Wulf-Henning & Morck, Winfried** (2015) Handelsgesetzbuch: HGB Kommentar, 8. Aufl. C.H. Beck.
- Löwisch, Gottfried (Ebenroth&Boujong& Joost&Strohn)** (2014) Handelsgesetzbuch, 3. Aufl. München C.H. Beck.
- Moritz, Peter** (1987) “Zum Wegfall des Ausgleichsanspruchs bei Kündigung durch den Handelsvertreter. Unbilligkeit der “Billigkeitsregelung” des § 89 b Abs. 3 S. 1 HGB?”, DB 1987, s.875-881.
- Noetzel, Ludwig** (1993) “Die eigene Kündigung eines Handelsvertreters und sein gesetzlicher Ausgleichsanspruch”, DB, s. 1557-1559.
- Ormancı, Pınar Altınok** (2011) Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebeple Feshi, İstanbul, Vedat Kitapçılık.
- Retzer, Konrad** (1993) “Verfassungsmäßigkeit des § 89 b Abs. 3 Nr. 1 HGB? Ausschluß des Ausgleichsanspruchs bei Eigenkündigung des Handelsvertreters?”, BB, s. 668-672.
- Saenger, Ingo** (1997) Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters bei Eigenkündigung, Stuttgart, München Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, Richard Boorberg.
- Şener, Oruç Hami** (2016) Ticari İşletme Hukuku, Ankara, Seçkin.
- Thume, Karl-Heinz** (2009) “Die Bedeutung des Kundenstammes im Vertriebsrecht”, BB, s. 1026-1031.